

عنوان:

بررسی ابعاد حقوقی «جنگ دوازده روزه»؛
دفاع مشروع (پیش‌دستانه)

صفورا عرفانی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل

ساسان کریمی

استادیار دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران

مقدمه و بیان مسئله

◆ تناقض آشکار: ادعای دفاع مشروع اسرائیل در جنگ دوازده روزه در برابر موازین منشور ملل متحد (ماده ۲(۴) و ۵۱).

◆ بحران اقتدار: بن بست شورای امنیت در واکنش به این منازعه، پرسش اساسی ایجاد می کند:
آیا ناتوانی شورا در ایفای نقش، مجوزی برای خودتفسیرگری دولت‌ها در توسل به زور و توسعه طلبی در مفهوم «دفاع مشروع» است؟

پرسش‌های پژوهش

- ◆ آیا اقدامات نظامی اسرائیل با معیارهای حقوقی «دفاع مشروع پیش‌دستانه» منطبق است؟
- ◆ آیا عملیات نظامی فراتر از دفاع، دارای کارکردهای راهبردی غیرمستقیم بوده است؟

چارچوب نظری (سازه‌انگاری و امنیتی‌سازی)

◇ امنیتی‌سازی: فرآیند تبدیل مسائل عادی (برنامه هسته‌ای) به «تهدیدات وجودی» برای توجیه اقدامات فوق‌العاده.

◇ کارکرد: ایجاد فضای اضطرار در سطح گفتمان سیاسی.

◇ از گفتمان تا قانون:

امنیتی‌سازی ← مبنای ادعای ضرورت ← مشروعیت ادعا

← ارزیابی در چارچوب معیارهای ماده ۵۱

توضیح: آقای نتانیاهو در اینجا با استفاده از یک نقشه ساده، بازیگران

منطقه را به عنوان «تهدید وجودی» (تقریباً بازنمایی می‌کند تا مخاطب

را به پذیرش اقدامات غیرعادی (استفاده از زور) ترغیب کند.

(سخنرانی نخست وزیر اسرائیل در هفتاد و نهمین مجمع عمومی

سازمان ملل متحد، ۲۳ سپتامبر ۲۰۲۵)

نمونه‌ای از امنیتی‌سازی در گفتمان رسمی

مبنای حقوقی (دفاع پیش دستانه)

- ◇ دفاع مشروع: پاسخ به حمله مسلحانه واقع شده.
- ◇ دفاع پیش دستانه: پاسخ به تهدید آنی، قریب الوقوع و حتمی (فرمول کارولین).
- ◇ دفاع پیشگیرانه: اقدام برای حذف تهدیدی که هنوز به مرحله فوریت نرسیده است (فاقد مشروعیت در حقوق بین الملل).

استناد به فرمول وبستر (پرونده کارولین):

- ◇ Caroline Case (1837): پرونده Caroline معیار کلاسیک ضرورت و فوریت را در دفاع پیش دستانه صورت بندی می کند.
- ◇ ICJ Nicaragua Case (1986): رأی دیوان در Nicaragua چارچوب عام منع توسل به زور و محدودیت های تفسیر دفاع مشروع را تقویت می نماید.
- ◇ بر این مبنا، صرف ادعای تهدید کافی نیست؛ بلکه باید فوریت، ضرورت و حدود دفاعی اقدام به نحو مضیق احراز شود.

معیارها:

۱. ضرورت؛
۲. تناسب؛
۳. فوریت؛
۴. حسن نیت؛

تقابل دو گفتمان (امنیت‌زدایی در برابر امنیتی‌سازی)

- ◆ در حقوق بین‌الملل، این یعنی تقابل میان «تفسیر موسع» (اسرائیل) و «تفسیر مضیق» (ایران).
- ◆ اسرائیل: دکترین «هفت جبهه» و تهدید هسته‌ای (توجیه پیش‌دستانه).
- ◆ ایران: استناد به حق دفاع واکنشی (پس از حمله) و پایبندی به پادمان‌های آژانس.

توضیح: روایت یک طرف، منطقه را به عنوان

یک کل واحد «تهدید آمیز» تعریف می‌کند.

این تصویر نشان می‌دهد که طرف مقابل چگونه

«امنیت‌زدایی» را به «امنیتی‌سازی» بدل کرده است.

تحلیل عملیاتی (واقعیت میدان)

◆ حمله به بیش از ۱۰۰ هدف (نظامی، هسته‌ای، مسکونی).

◆ الگوی عملیاتی: حملات گسترده هوایی و مداخله ایالات متحده در سایت‌های هسته‌ای.

◆ نتیجه تحلیلی: وسعت و تنوع اهداف، عملیات را از یک دفاع محدود و فوری به سمت کنشی تهاجمی و فراتر از ضرورت دفاعی سوق می‌دهد.

سنجش معیارهای حقوقی

- ◆ فوریت: ادعای تهدید قریب الوقوع می بایست با شواهد عینی و وضعیت میدانی سازگار باشد.
- ◆ تناسب: اگر دامنه یا شدت عملیات از حد لازم برای دفع خطر فوری فراتر رود، رکن تناسب محل تردید قرار می گیرد.
- ◆ تحلیل راهبردی: وجود کارکردهایی فراتر از رفع تهدید فوری، ارزیابی دفاعی بودن اقدام را دشوار می سازد.

معیار حقوقی (فرمول وبستر)	واقعیت جنگ دوازده روزه	تحلیل حقوقی
ضرورت مطلق	حملات گسترده و چندمرحله‌ای به سایت‌های غیرنظامی و هسته‌ای	فاقد قید مطلق؛ گزینه‌های دیپلماتیک نادیده گرفته شد.
تناسب	حمله و ترور به بیش از ۱۰۰ هدف در ۱۲ روز	عدم رعایت اصل ضرورت نظامی؛ مقیاس عملیات فراتر از «دفع تهدید» بود.
فوریت	حملات برنامه‌ریزی شده و طولانی مدت (۱۲ روز)	فقدان تهدید قریب الوقوع؛ اقدامات نشان‌دهنده یک «برنامه تهاجمی» بود.
حسن نیت	اهداف راهبردی (تست پدافند/تضعیف زیرساخت)	مخدوش؛ استفاده ابزاری از ماده ۵۱ برای اهداف سیاسی.

تحلیل راهبردی (کارکردهای غیرمستقیم)

- ◆ فراتر از دفاع: ارزیابی ظرفیت‌های دفاعی و تغییر توازن قوا در منطقه.
- ◆ حسن نیت: در حقوق بین‌الملل، حسن نیت با انطباق هدف و وسیله با غایت دفاعی سنجیده می‌شود؛ بنابراین، اگر اقدام نظامی واجد کارکردهایی فراتر از دفع خطر فوری باشد، احراز حسن نیت دشوارتر می‌شود.
- ◆ نتیجه: مخدوش شدن رکن «حسن نیت» به دلیل اهداف پنهان راهبردی.

توضیح: این تصویر نشان می‌دهد که

هدف اصلی، صرفاً دفاع نبوده، بلکه

ترسیم یک هندسه جدید برای منطقه است.

(سخنرانی نخست وزیر اسرائیل در هشتمین

مجمع عمومی سازمان ملل متحد، ۲۳ سپتامبر ۲۰۲۵)

نمونه‌ای از امنیتی‌سازی در گفتمان رسمی

یافته‌های کلیدی

- ◆ بر اساس معیارهای ضرورت، تناسب، فوریت و حسن نیت، ادعای دفاع مشروع پیش‌دستانه در این محاصمه فاقد مشروعیت حقوقی است و بیشتر به «جنگ پیشگیرانه» نزدیک می‌شود.
- ◆ بن‌بست شورای امنیت، از منظر حقوقی، «مجوز قانونی» برای توسل یک‌جانبه به زور نیست، بلکه «پوشش سیاسی» برای گسترش تفسیر دولت‌ها از دفاع مشروع فراهم است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

◆ این تقابل نشان می‌دهد که چگونه یک بحران حقوقی می‌تواند بر پایه دو روایت متفاوت از “زمان” شکل بگیرد: روایت اسرائیل بر آینده تمرکز دارد (برای توجیه حمله پیش‌دستانه) و روایت ایران بر گذشته تمرکز دارد (برای توجیه واکنش پس از حمله). حقوق بین‌الملل، به‌ویژه در تفسیر ماده ۵۱ منشور ملل متحد، طرفدار روایت دوم است، زیرا پیش‌دستی بی‌پایان، به معنای فروپاشی سیستم منع توسل به زور است.

◆ تداوم این تفسیر موسع موجب فرسایش هنجاری در نظام بین‌الملل می‌شود.

◆ پیشنهاد: تقویت بار اثبات و سازوکارهای حقیقت‌یاب مستقل در مراجع بین‌المللی.

سپاس از توجه شما